ПСИХОЛОГИЧЕСКО ПОДПОМАГАНЕ НА ПОЛИЦЕЙСКИТЕ ПРОВЕРКИ

докторант Александър Атанасов, Академия на МВР

Резюме: *Научният труд разглежда значението на психологическата подготовка на полицейските служители при осъществяване на полицейски проверки. Акцентът на материала е поставен върху психологическите аспекти на взаимодействието между проверяващите и проверяваните лица, както и върху техниките за изграждане на доверие и разкриване на информация. Авторът подчертава, че полицейските проверки представляват не само юридически и тактически процес, но и най-вече психологически такъв, при който индивидуалните качества на служителя играят ключова роля за ефективността на действията му и налагане на неговата воля върху гражданина.*

Материалът анализира различни психологически техники и тактики, които полицейските органи могат да използват в зависимост от профила и поведението на проверяваните лица. Сред обсъдените техники са създаването на доверителна връзка (рапорт), персонализирането на комуникацията, употребата на отворени въпроси и конфронтацията като способ за разкриване на прикрити намерения. Особено внимание е отделено на умението да се запазва психологическото предимство в сложни ситуации и да се избегне манипулация от страна на проверяваните.

В допълнение разработката разглежда потенциалните контрамерки, които проверяваните често използват за да противодействат, и начините, по които полицейските органи могат да ги контрират. Изводите подчертават, че успешните проверки не само предотвратяват престъпления, но и изграждат положителни отношения между полицията и обществото. Съчетавайки юридическите, тактическите и психологическите аспекти, авторът предлага цялостен подход за повишаване на ефективността и етиката при полицейските проверки, давайки предимство на полицейския служител в психологическото бойно поле.

Ключови думи: *психология, криминална психология, полицейска тактика, полицейски проверки, хоплология*

PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN POLICE CHECKS

Summary: *The scientific work examines the importance of psychological preparation for police officers when conducting police checks. The focus of the material is on the psychological aspects of interaction between the officers and the individuals being checked, as well as on techniques for building trust and extracting information. The author emphasizes that police checks represent not only a legal and tactical process but, above all, a psychological one, where the individual qualities of the officer play a crucial role in the effectiveness of their actions and in asserting their authority over the citizen.*

The material analyzes various psychological techniques and tactics that police officers can employ depending on the profile and behavior of the individuals being checked. Among the discussed techniques are the establishment of a rapport, personalization of communication, the use of open-ended questions, and confrontation as a method for uncovering concealed intentions. Special attention is given to the ability to maintain psychological advantage in complex situations and to avoid manipulation by those being checked.

Additionally, the work explores potential countermeasures frequently used by individuals to resist checks and the ways in which police officers can counteract them. The conclusions highlight that successful checks not only prevent crimes but also foster positive relationships between the police and the public. By integrating legal, tactical, and psychological aspects, the author proposes a comprehensive approach to enhancing the efficiency and ethics of police checks, granting the officer an advantage on the psychological battlefield.

Keywords*: psychology, criminal psychology, police tactics, police checks, police psychology, hoplology*

1. ПСИХОЛОГИЧЕСКОТО ПРЕДИМСТВО

Всяка интервенция на полицейските служители с криминалния контингент или гражданите е сблъсък между личностни и професионални качества и индивидуални характеристики на двете страни. В употребата на сила - специалната тактика и специализираният ръкопашен бой полицейските служители имат предимство над болшинството от гражданите и представителите на криминалния контингент, които не практикуват бойно-приложни спортове и изкуства или не осъществяват дейност от такъв тип.

При провеждането на беседи и осъществяването на полицейски проверки, където бойното поле става изцяло психологическо - едната страна се старае да укрие извършеното, предстоящото за извършване или моментно нарушение пред другата, която съответно цели да разкрие обратното. Индивидуалните психологически качества и възможността за разпознаване на лъжливо поведение, убеждаване и изискване на съдействие, прикриване на обективния интерес и надхитряне на престъпника от полицая изместват основната роля на противопоставянето от физическо в психологическо. Ако полицейските служители не бъдат предварително подготвени не само правно, но и психологически, те рискуват да загубят тази битка от по-опитните или социално по-адаптивните проверявани лица, криминален контингент или административни нарушители.

Полицейската проверка е специфичен тип дейност по контрол на гражданите, която е юридически обезпечена, но в която могат да се използват различни психологически подходи и способи в зависимост от конкретните характеристики на ситуацията и профила на лицето, срещу което тя се извършва. За определени групи лица или в ситуации на моментни техни емоционални състояния спечелването на тяхното доверие и доброто отношение на състрадание, по-мекият подход ще ги мотивира да разкрият грешките си и да съдействат доброволно на правоприлагащите органи или да споделят уличаваща информация за самите себе си или трети страни.

При други групи лица по-твърдият подход и грубо отношение са изискуеми, за да се наложи служебният авторитет и да се затвърди тяхното неразумно поведение като впоследствие им се даде възможност да го коригират. Служителят трябва да прецени кога да действа като репресивен орган и кога като подпомагащ такъв в зависимост от поведението на проверяваното лице, редувайки двата подхода и запазвайки инициативата и психологическо преимущество, чрез което той да диктува ситуацията. Подчинението на проверяваното лице е гаранция за максималната ефективност на извършваната проверка.

Полицейската проверка подлежи на анализ, синтез и извеждане на съответните изводи за работещи и ефективни методи за влияние и въздействие и проверка на поведението, както и адекватна защита от опити за обратно влияние срещу проверяващия служител. В хода на извършваните проверки полицейският служител ще срещне използването на различни психологически контрамерки срещу него в опит на проверяваните лица да възпрепятстват проверката и да избегнат реализация на административно нарушение или престъпление. Контрамерките са ясен индикатор, че силовият служител е на прав път и той трябва да ги преодолее по начин по който вниманието му да не бъде отвлечено и ангажирано с тяхното противодействие и проверката да бъде продължена докато се стигне до реализация или изясняване на ситуацията.

Успешното извършване на полицейски проверки изисква преди всичко изключително добро познаване на индивидуалните и лични психологически особености на силовия служител, неговите силни и слаби страни и създаването у него на съответните ефективни нагласи за работа с гражданите. Правилните нагласи водят и до адекватно на всяка ситуация поведение, където служителят следва да използва арсенала си от психологически техники за да се адаптира максимално ефективно към неговия събеседник и извлече максималното от него.

Полицейската проверка не е просто визуална проверка на лични вещи, багаж и превозни средства, тя е сблъсък на характери, воля, личности, в която победител е тази която е успяла успешно да наложи волята си над другата.

2. ПРАВНИ, ТАКТИЧЕСКИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ПОЛИЦЕЙСКАТА ПРОВЕРКА

Правото и законът са заложили полицейската проверка като особена част от правомощията на полицейския орган, която е формулирана в различни състави от ЗМВР на Р България и представлява способи и дейности за проверка на лица и техните лични вещи и багаж, МПС, ПС, плавателни съдове, помещения в сгради за наличието на забранени от закона, животозастрашаващи или други опасни предмети и вещи, както и за изясняване на начина на тяхното придобиване, собственост и контекста на тяхната употреба от проверяваните лица в създалата се ситуация, установяване на самоличност (ЗМВР, 2024).

Тактическата цел на полицейската проверка е тя да доведе до изясняването на контекста на ситуацията и проверявания обект в нея, което от своя страна може да доведе до два сценария:

1. Установяване на незаконна дейност, административно нарушение или наличието на забранени от закона вещества и предмети ;

2. Установяване на нисък профил на риск или отсъствието на такъв в проверявания обект и отстраняването му като заплаха и обект на интерес от полицейските служители в зоната на отговорност;

При първия сценарий полицейската проверка неминуемо ще доведе до пряко (директно) задържане или косвено последващо задържане (след извършване на обиск). Ако това не се случи, то проверката ще приключи с обстоятелства, водещи до отпадането от профила на риска и хипотезата от втория сценарий.

Полицейската проверка е първото действие, което полицейският служител извършва щом забележи и/или профилира потенциална опасност, нехарактерно поведение или признаци за осъществяването на незаконна дейност посредством или чрез наблюдавания обект и неговото позициониране в зоната на отговорност. Към полицейска проверка се пристъпва щом обектът /лице или предмет/ отговаря на някои от профилите на риска за съответната зона на отговорност на полицейския служител и най-честите профили на закононарушения в нея. В зависимост от контекста на ситуацията са възможни различни сценарии, изискващи осъществяването на полицейска проверка, като:

- характерен обект в нехарактерно време и характерно място(*пример - автомобил с лица в тъмната част на денонощието във вилна зона; рисков профил: грабежи, кражби, ПЗО на МПС*),

- нехарактерен обект в характерно време и място (*пример - лице без багаж, с широки дрехи в светлата част на денонощието в зоната на аерогари, автогари и жп гари; рисков профил: джебчийство, тероризъм, просия*),

- характерен обект в характерно време на нехарактерно място (*пример – лица изглеждащи като туристи, с бинокли и гети във гранична зона, без туристически обекти или застрашени животински видове; рисков профил: каналджийство, незаконно преминаване на границата*).

Други комбинации, отговарящи на рисковите от трите субекта – обект, място, време.

В случай на колебание при профилирането на субективните фактори, полицейският орган може да използва бойното правило на тройките – щом забележи три нехарактерни признака (поведение, дрехи, време, място... или други) да пристъпи към извършване на полицейската проверка и изясняване на ситуацията (Horne, 2013).

Спазването на тактическите принципи при извършването на полицейската проверка се изразява във вземане на мерки по осигуряване на личната безопасност, изразяващи се в следните основни действия:

– 1. спазване на възможно по-голяма дистанция спрямо обекта на проверката, осигуряване на проверяващия от прикриващия служител ; 2. позициониране на страната, на която се носи служебното оръжие, далеч от проверяваното лице; 3. поддържане на визуален контрол

върху проверяваните обекти; 4. Позиция, осигуряваща тактическо предимство (прикритие, укритие, път за бягство) 5. психологическа нагласа за осъществяване на силова интервенция или пресичане на потенциално бягство и други заложени в специалната тактика опции според рисковете на съответната ситуация.

Психологическите особености на полицейската проверка се проявяват, когато тя включва интервенцията с граждани и комуникацията с тях за изясняване контекста на ситуацията и поведението им в зоната на отговорност.

В останалите случаи психологическите познания на полицейския служител и неговият опит следва да бъдат използвани по направления профилирането на обекта на проверка и създаването на предполагаем сценарии от мотив – действие за неговата употреба в зоната на отговорност от потенциални правонарушители. Добрите психологически умения на полицейския служител могат да донесат много практически ползи за него при осъществяването на полицейските проверки, които се изразяват в запазването на психологическото предимство и проактивното изпреварващо поведение и контрола на ситуацията в поведенчески аспект, неподдаването на провокации и поведение, въвличащо полицейския служител в посока, която ще възпрепятства проверката и ще навреди на него и представляваната от него институция, психологическо доминиране, което да предотврати потенциалната необходимост от употреба на физическа сила, огнестрелно оръжие или помощни средства (т. нар. на уличен език „вземане на страх“ или респектиране).

В най-висок интерес на полицейския служител е да спечели предразположението на гражданите при извършването на полицейските проверки и да успее да ги мотивира – съзнателно или не, към съдействие на полицейските органи. Една молба „Бихте ли отворили багажника?“ – спестява едно разпореждане „Отворете багажника!“. Най-висшата форма на съдействие на органите на властта е доброволното подчинение. Не е късно времето в което технологията ще позволява пълен аудио- и видеозапис на всички полицейски проверки и от двете страни и тогава доминиращо ще е психологическото поле и силата на характерите на хората в униформи и криминалния контингент. Законът позволява при всеки отказ от съдействие служителите да вземат мерки и да установят причината, но това е предимство, което те могат да използват след като предварително са констатирали негативната нагласа – отказа или заблуждаващото поведение от проверяваното лице. Установяването на словесен или поведенчески - психологически опит за възпрепятстване, прикриване или отказ от съдействие на лицето е юридическа основа за осъществяване на полицейско правомощие. В интерес на силовия служител е да разбере ключовата роля на психологическия конфликт в интервенцията с проверяваните лица и предимството, което той му дава, за да се основе на правните норми и правомощия.

Качествено извършените полицейски проверки водят до висока реализация на извършени криминални или икономически престъпления, запазване здравето и имуществото на служителите и гражданите, предотвратяването и недопускането на бягство и възпрепятстване на проверките, а и до ниска употреба на физическа сила и помощни средства.

Практиката показва, че повечето полицейски проверки водят до превантивни действия и не водят до реализирането на криминално поведение, за това е важно да се вземе предвид и цялостният ефект при системното извършване на полицейски проверки на гражданите и то най-вече в кварталите и жилищните зони, където се цели изграждането на здравословни устои и взаимоотношения между полицията и обществото.

Грубото отношение, прекомерната сила в ситуации, в които няма достатъчно предпоставки за криминализиране на проверяваното лице, водят до трайни негативи върху служителите работещи на терен, които се отразяват във всекидневната им работа. Добре извършените полицейски проверки се основават на принципите на отличното познаване на нормативноправната уредба, перфектното изпълнение на тактическите способи и правила за безопасност и употреба на сила и на психологическите нагласи и поведение, които да дадат предимство на силовия служител при доминирането на ситуацията и проверяването истинността на твърденията на проверяваното лице и контекста на поведението му в съответната ситуация.

3. ОСНОВНИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ НАГЛАСИ НА ПОЛИЦЕЙСКИЯ СЛУЖИТЕЛ ПРИ ОСЪЩЕСТЯВАНЕТО НА ПОЛИЦЕЙСКИ ПРОВЕРКИ

Всяка полицейска проверка представлява взаимодействието на двама души в контекста на заетите им социални роли и функции. Изхождайки от възможните варианти – сценарии, във всяка ситуация на полицейска проверка служителят ще се сблъска с три варианта – спазващи закона граждани, закононарушители или нарушители на административните разпоредби. Условното разделение следва да бъде:

1. Спазващите закона граждани – хора с личностни конструкти, зачитащи правилата и нормите в обществото както в юридически, така и в социално-морален аспект, житейски опит на системен труд, образование и развит социален кръг, с лица със сходни и подобни професионални и лични интереси, спазващи юридическите и морални норми.

2. Закононарушителите и нарушаващите административни разпоредби

2.1 Законарушителите

2.1.1 Моментни нарушители – лица, извършващи привидно дребни деяния, най-често свързани с професионалното им положение или специализираните им познания и интереси с цел обогатяване на месечната си заплата и припечелването на нещо допълнително или удовлетворяването на личностна потребност за общоприетите норми. Най-често лица, познаващи функционирането на обществото и социалните норми, но проявяващи девиации, поради силно желание за задоволяване на потребностите по лесен и бърз начин.

2.1.2 Системни - професионални нарушители на закона - най-често лица с явни девиации и депривации на личното поведение и адаптацията им в обществото, ниско образование или социален статус, без постоянна работа, с трудно установяване на трайни връзки и малък социален кръг, завишена самооценка и одобряващи насилието или „закона на джунглата“ нагласи, без ясна представа за функционирането на социалните правила и с прикрито или видно изразяване на несъгласие с „несправедливостите“ на този свят. Мутри или т. нар. професионални престъпници.

2.2 Административните нарушители – най-често лица от категория едно (1), които в моментна ситуация не са съблюдавали или нямат изградени навици за съблюдаване на изискванията при осъществяване на различни дейности. Поддържането на нисък профил за извършителите на криминални деяния е важно и те избягват излишен риск по засичане на криминалната им дейност чрез попадане в светлината на полицията поради не изправност на документите или дейността им – освен в случаите, когато самата им престъпна дейност не е свързана с директно нарушаване на държавните административни разпоредби. Полицейският орган трябва да разбере, че понякога добрият човек извършва административно нарушение и той не е престъпник, а ситуационен нарушител.

При всички условни типажи, полицейският орган трябва да е наясно, че изграждането на рапорт с проверяваните лица спомага неговата дейност. Под рапорт следва да се разбира – линия на поведение на полицейския служител, изградена от позицията на състрадание и разбиране към лицето и ситуацията в която то е попаднало, целяща изграждането на взаимни доверителни отношения. Целта е сваляне на психологичните защити, деролевиране на ситуацията и поставяне на проверяваното лице в позиция, в която то няма да се чувства заплашено и така ще сподели повече и по-полезна информация за себе си (Karastoyanov, 2012). При виновните лица това довежда до създаването на чувство за съчувствие или до фалшиво усещане за превъзходство над служителя, поради неговата доброта – това довежда до откриването на повече информация, на която служителят следва да прецени истинността, като при нужда я ръководи в желаната от него посока, като спазване нагласите на състрадание и разбиране, за да може да извлича безпрепятствено нужното до момента, в който достигне до гореща точка (място в което лицето изпитва затруднения да даде логично обяснение или проявява външни прояви на силно притеснение или обърканост, обикновено прикритите обстоятелства на лицето) – където служителят следва да премине към по-висша степен на проверката – обиск или проверка на багажа, МПС, ППС...

Една от най-сигурните индикации, че поведението на състрадание и разбиране е в правилната посока и проверяваното лице прикрива незаконна дейност са намеците за осъществяване под една или друга форма на „възнаграждение“ на полицейския служител – т. нар. корупция, това важи в случаите когато няма явна констатация за извършено нарушение и лицето явно желае проверката да не констатира прикрита такава. Важният момент е, че агресивната нагласа и поведение лишават проверяваните от този прозорец, тъй като те се чувстват вече заплашени и са активирали всичките си защити, поради което не смеят да проявят такова поведение, защото не знаят как то ще се тълкува и дали ще доведе до още повече санкции за самите тях.

При невинните и неизвършващите нарушения лица, линията на поведение на състрадание и разбиране обикновено води пълно съдействие от тяхна страна, без нужда от разпореждания и опити на прикриване на изясняваща информация, което позволява на служителя да получи голям обем информация от словесната беседа, която да анализира и прецени, както и при необходимост бърз и лесен достъп до багажа, МПС или вещите на лицата.

Изключително важно е, полицейският служител, извършващ проверката, да разбере, че в собствените очи на закононарушителите и административните нарушители – те не извършват лоши и опасни деяния, те не са лоши, зли и/или маргинални хора и нагласата на състрадание и разбиране заемана от проверяващия, се заема и от собствената им психологическа оценка, която ги онеправдава и оневинява за извършените от тях деяния, въпреки ясното разбиране, че те не са обществено приети и позволени от закона.

Изграденото доверие с лицата, освен че помага за по-лесното и по-голямо извличане на информация от проверяваните лица, допринася за тяхното съдействие, дава им предпоставка да се опитат да корумпират проверяващите органи, създава и контрастната разлика в поведението им, когато то доведе до неблагоприятни за тях въпроси или действия, на които те се опитват да не отговорят истинно или прикрият. В случаи че първоначалното отношение на проверяващите спрямо лицата е като на виновни по презумпция, за проверяващия ще е по-трудно да разпознае кога те се чувстват заплашени или обидени на служителя поради грубото, обвиняващо отношение и кога те наистина прикриват важна информация за тяхната дейност и поведение в конкретната ситуация.

4. ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА РАПОРТ И ИЗВЛИЧАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

4.1 ПРЕРОЛЕВИРАНЕ И ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ

Изхождайки от принципа, че полицейската работа представлява контрол на обществените взаимоотношения, полицейският служител се явява регулатор на поведението на членовете на обществото. Това го поставя в ситуационния контекст на репресивен орган, който или употребява сила за да възпре и задържи нарушителите, или изяснява обстоятелствата по спецификата на моментното състояние и дейност на проверяваното лице. От страна на проверяваните лица това най-често ги поставя в ситуация на инспектирани – проверявани или на такива, на които директно е въздействано със сила. Принципът, че всичко подлежи на проверка е тактически правилен за полицейската работа, но за да бъде и максимално ефективен за проверяващия орган към него трябва да се подхожда от психологическата позиция на служител на обществото, а не на репресивен орган. За да се постигне това, ситуацията на проверката следва да се преролевира от:

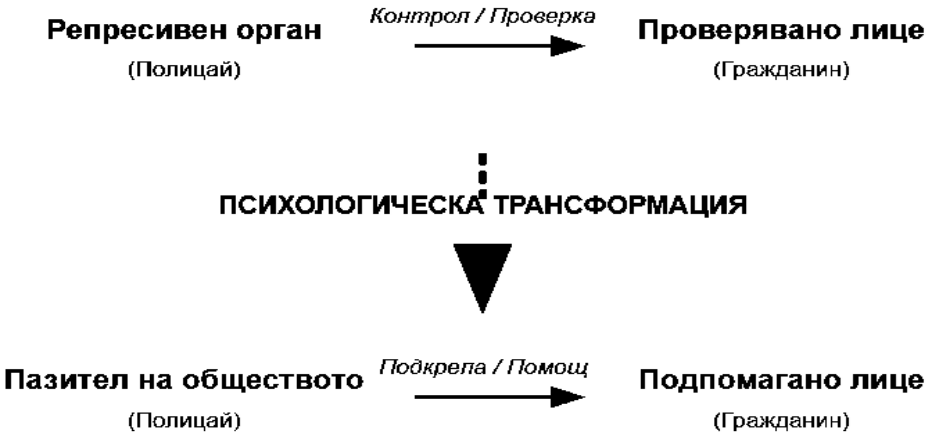

Фигура №1. Модел на преролевиране на отношенията

Целта е полицейският орган да накара лицето или лицата да му съдействат доброволно, като се поставим в ситуацията на човек, който е там, за да им помогне и за да изгради успешен рапорт с тях (Wolfe, 2017). Чрез преролевирането и изместването на фокуса изграждането на рапорт става посредством персонализиране на ролите и проявяването на интерес към позицията и проверяването лице. За да се постигне успешно тази психологическа тактика, полицейският орган трябва да промени собствената си психологическа нагласа към самите проверки и да проявява искрен интерес към проверяваните лица, но и никога да не забравя, че целта е да извлече по-лесно и повече информация от проверяваните, с готовност във всеки момент да употреби сила, включително смъртоносна срещу тях. На практика това става с изместване на социалната роля към по-лична такава в комуникацията от проверяващия, например:

- Добър/ро ден/вечер/утро. Атанасов(Фамилия), гранична (структура). - без социалната роля "полицай", възможно и на две имена - Александър Атанасов, но не и само на първо(за да не се приеме, че се прикрива самоличността на проверяващия).

Допустимо е и фамилиаризиране и персонализиране на подпомаганото лице – чрез обръщане на към него на малко име, включително и на т.нар галено(за допълнителна учтивост органът може да попита дали лицето има нещо против той да се обръща към него на малко име). Важен момент е ефектът на този метод при лицата от криминалния контингент или тези с висок социален статус и негативни нагласи към полицейските органи – при тях обръщането на малко име е възможно да има провокиращ ефект, тъй като то детронира социалната им роля, която за тях носи престиж и е вид самоцел и то особено ако край тях има други лица, за които техният социален статус е важен.

По преценка на проверяващия той може да използва техниката в контекста на провокация, но това със сигурност ще навреди на изграждането на рапорт с такива лица. По-добрият метод по преценка на автора е (ако са със спътници) проверяваните лица да се отдръпнат от тях и тогава комуникацията да стане видимо „приятелска“, защото така страхът от нарушаването на социалния им статус и показването на съобразителност от проверяващия би създало допълнително усещане за добронамерено отношение. Ефектът от подхода се засилва още повече, ако лицето се попита за името, преди да му се проверят документите – това показва, че проверяващият има искрен интерес и доверие към дадената информация и за него приоритет не е самата проверка, а подпомагането на лицето.

4.2 ИСКРЕН ИНТЕРЕС

След като полицейският орган е показал, че той е там за да помогне на обществото и проверявания във функцията си на служител, а не на репресиращ обществото и че за него всеки

човек е важен и е индивидуалност, използвайки персонализиране, искреният интерес следва да затвърди казаното.

За проявяване на искрен интерес и извличане на допълнителна информация са подходящи предшестващи реплики, изясняващи контекста на ситуацията, стигащи от цялото към конкретното. Тоест техника, при която се изясняват обстоятелствата от периферията към центъра – проверяващият започва да събира информация от най-общите факти, докато стигне до конкретния факт, който го интересува. Това се нарича и т.нар. „функция“ от общото – към частното.

Например, ако полицейският орган се интересува какво прави проверяваният обект на съответното място в съответното време, вместо да централизира въпроса директно, което ще осветли целта на проверката и ще насочи личните защити към изграждането или употребата на неистинни твърдения и версии от проверяващите лица, в случай че те крият нещо, по-добрият вариант е преди директния въпрос да последват няколко изясняващи. Целта е да се извлече повече информация, да се изгради рапорт и да се прикрие конкретната цел на проверката. Подходящи също са и реплики, ориентирани директно към лицето и неговото емоционално състояние. Например:

- *Мога ли да Ви помогна с нещо?*
- *Как се чувствате? / Как сте?*
- *Добре ли сте?*

Целта е да се даде се възможност на лицето да сподели и да даде обяснение и разяснение, което ще спомогне изграждането на рапорт, като по това време полицейският орган следи, изгражда и преценява модела и нормата на поведението му за да сравни последващите му реакции на база настоящата норма.

4.3 ИЗВЛИЧАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

Събирането на информация става посредством употребата на отворени въпроси към проверяваното лице, даващи му максимално широка възможност за подбор на думи и отговори. Целта е проверяващият да не дава готови отговори и версии на проверяваното лице и през цялото време да следи поведението му и даваните отговори като преценява цялостното му поведение и истинността на отговорите (Remsberg, 2014). Тази техника е вече основна и за да бъде максимално ефективна проверяваното лице вече трябва да е добило определено ниво на доверие към положителните намерения на проверяващия. Тук е моментът, в които проверяващият следва да прецени дали е необходима конфронтация или провокация на лицето и осъществяване на следващото ниво на проверка – такава на багажа или личните му вещи или дали съществува проява на опасно поведение. Въпросите и разпореждания за извличане на информация могат да се разделят на три групи:

1-ва група въпроси и разпореждания. Отворени, общи – изясняващи настоящия момент, ситуацията – целта е да се изясни какво точно прави лицето в настоящия момент и защо, като се следи поведението му, например:

Откъде идвате/пътувате? ; Обяснете ми какво правите тук? ; Кажете ми защо сте тук? ;

- истинният отговор ще е специфичен, конкретен и разяснителен, структуриран ;
- лъжливият ще е неясен и завоалиран(от там долу/от братовчеда/от кафенето), без контекст ;

2-ра група въпроси и разпореждания. Конкретизиращи, затворени – изясняващи предходния момент – целта е да се провери дали предшестващия отговор за настоящия момент отговаря на истината и изказаните намерения на лицето или прикрива реалните му такива, например:

Какво конкретно правихте там? ; Къде точно се намира това? ; Късно е/рано е, утре е работен ден, къде работите? ; Покажете ми къде живее братовчед Ви. ; Опишете ми кафето, защото не се сещам. ;

- въпроси и разпореждания изясняващи спецификата и конкретиката - точно, в детайл, конкретно;

- следи се за поведение целящо печелене на време (за прикриване на лъжата, сменяне на версията), сменяне темата на разговор или отклоняване на въпроса, невербални признаци за притеснение или пълна неадекватност на поведението, включително и отсъствие на отговор;

3-та групи въпроси и разпореждания. Отворени, общи – към бъдещите намерения на лицето – целта е да се провери отново поведението му и как твърденията и поведението му се съотнасят с изминалите две категории въпроси и разпореждания, например:

Къде отивате? ; Какво ще правите после? ;

- следи се съотношението с цялостната норма и рамка на поведение и казаното досега;

Целта на трите категории въпроси е лицето да изкаже своята цялостна версия за контекста на настоящата ситуация и тя да бъде проверена посредством вербалното му и невербално поведение спрямо твърденията му за изминалите, настоящите и предстоящите събития (PoliceOne, Uniform Stories collective, 2016). Освен че проверяващият орган трябва внимателно да следи поведението на лицето, той трябва и да подбира въпросите, за да изясни неотговарящите или съмнителните твърдения и факти по дадената версия от проверяваното лице, като съблюдава модела и сравнява настоящето поведение с предходното проявено при преролевирането и проявата на искрения интерес. При лицата, даващи фалшиви или неистинни твърдения, ще има съществена разлика в поведението, когато те отговарят на общите – незастрашителни за дейността им въпроси и когато отговарят на тези, които са застрашителни за извършваната от тях дейност и създават предпоставка за потенциалното им разкриване (Inbau, Reid, Buckley, & Jane, 2008).

Извличането на информация играе важна роля и при ангажирането на вниманието на проверяваните лица, защото когато те отговарят, същите изпълняват специфични разпореждания. Поддържането на външен диалог ангажира вътрешния монолог на личността и вниманието на проверяваните в посока водена от полицейския орган – 1. веднъж чрез издадените разпореждания, 2. и втори път, чрез поддържането на диалог, в който лицето участва. Изпълнявайки тези две условия, полицейският орган гарантира почти пълно психологическо ангажиране на индивида в ситуация, която служителят контролира, като по този начин доминира НОРД цикъла от наблюдение – оценка – решение – действие (Stanchev, 2004).

В случаите, когато проверяваното лице изпълнява разпореждане и същото не е ангажирано в диалог, касаещ отговарянето на специфични въпроси или споделянето на конкретна информация, то може да се възползва от прозореца на мълчание и липса на комуникация между него и полицейския орган, за да ангажира психологическата си енергия с планирането на контрадействия, целящи възпрепятстване или компрометиране на извършваната полицейска проверка.

5. КОНФРОНТИРАНЕ НА ЛИЦЕТО И НАЛАГАНЕ НА СЛУЖЕБЕН АВТОРИТЕТ. ВЪПРОС С УЛОВКА

5.1 КОНФРОНТИРАНЕ НА ЛИЦЕТО

При всички обстоятелства, полицейската проверка ще трябва да приключи с една от вече изброените в увода опции. Ако поведението на лице показва, че то не представлява заплаха – то още на етап беседа при проверката на документите, проверката може да приключи. Ако има вероятност или зоната на проверката е рискова – е напълно желателно дори без индикации за криминално поведение да се премине към проверка на товарното отделение на автомобила или обиск на лицето, най-малкото заради превантивната функция на строгия контрол в рискови зони. Обаче, ако цялостната интервенция с лицето и поведението му показват, че то прикрива факти или обстоятелства, избягва отговора на въпроси или се опитва косвено да забърза извършването на проверката или да я прекрати, възпрепятства - то полицейския орган трябва да премине към директна конфронтация и да наложи максималната тежест на позволените му правомощия. Важно обстоятелство, което служителят не трябва да забравя е

– проверяваното лице към момента на проверката не е задължително да укрива криминализиращи предмети или инструменти, но въпреки това то може да е извършило скорошно криминализиращо деяние, предшестващо проверката.

Тази стъпка, се използва когато полицейският орган е преценил, че е събрал максималната или необходимата му информация и е готов да конфронтира лицето спрямо неговото прикриващо поведение с цел – промяна на някое от предварителните твърдения, за да се стигне до криминализираща информация която да доведе към по-правилно действие за край на проверката. Такъв пример е издаването на наличието на укрити в специфично място на автомобила леки наркотични вещества или промяна на предварителните твърдения на лицето и свързването му с извършено наблизо престъпно деяние.

Основната идея при конфронтацията е използването на психологическия и емоционален контраст в отношенията и комуникацията. При вече наличието на добронамерено, подпомагащо поведение и опит или вече изграден рапорт от органа към лицето, когато ситуацията изисква и той превключи на по-авторитетно, конфронтиращо поведение – лицето ще направи ясна констатация и това ще подсили вътрешното му чувство за вина и заплаха, защото ще е наясно, че полицейският орган е направил адекватна оценка на риска, която ще доведе до неговото разкриване, което само по себе си ще е дестабилизиращ фактор за неговото вътрешно състояние. Състояние което лицето ще трябва да овладее, докато органът го дестабилизира отвън със започната конфронтация. При всички случаи това ще го доведе до дисбаланс и насочване на силите в две посоки – да запази вътрешното си неспокойство и да се защити от външната конфронтация, което максимализира възможността за допускане на криминализираща грешка.

Целта в тази техника е полицейският орган да се върне към стереотипната си репресивна функция по обществено приемлив, законов и психологически подплатен начин. Психологическият конструкт в полицейския служител следва да бъде, че до този момент той е бил подпомагащ орган в служба на обществото, но лицето е показало поведение което подсказва, че самото то е враг на обществото, към което трябва да бъде наложен законът. Разбирането на този факт ще позволи на органа да предаде успешно мисловния си модел в поведението си и така да извлече максимума от него (Todorov, 2016). За да бъде успешен моделът на конфронтацията, тя трябва да е била предшествана от спокойствие и разбиране, защото служителят конфронтиращ и предизвикващ, имаш конструкта, че всеки е виновен по презумпция ще проектира това поведение върху всеки и така независимо от дейността на проверяваните лица – те всички, поради личното си чувство на самоценност ще се чувстват обвинени и ще проектират защитно поведение, което ще обърка адекватната оценка на риска. Подобен конструкт за вина по презумпция е неправилен и не следва да се прилага от полицейските органи като психологическа нагласа при полицейски проверки.

Конфронтацията следва да бъде на база констатираните разминавания в обяснението или цялостното поведение на лицето, докато се стигне до конкретното обстоятелство или факт, които искат да се прикрият и те се изложат пред самия проверяван за корекция. Моделът, който полицейският служител трябва да следва при конфронтацията, е:

1. Полицейският орган разяснява положителната си роля до момента ;

2. Подчертава опита за заблуждение, прикриване или несъстоятелността на твърденията ;

3. Изисква положителна корекция ;

4. Подчертава негативните последствия при липсата на такава/отказ от съдействие.

Точка 2 и т. 3 се повтарят докато не се изясни ситуацията, като в подходящите момент се преповтаря и т.4 и т.1. Примерни въпроси и реплики по настоящия модел са:

– „Отнасям се максимално добронамерено, а ти ми говориш пълни глупости, защото ..., в твой интерес е да ми кажеш какво наистина .... „

- „Какво е логиката по това време да ходиш...? Не ме карай да променям отношението си и ми кажи къде наистина отиваш за да приключим по-бързо.“

- *„Каза ми, че отиваш... защото ..., след това ми казваш ... замисляш ли се как звучиш? Правиш ме на глупак и това не е никак добре, злоупотребяваш с добротата ми.“*

- *„Уважението е двустранен процес, с това което ми казваш ми показваш, че контекста на комуникацията ни трябва да се промени. Пробвай да ми обясниш пак, този път истината.“* и други.

В зависимост от отговора на конфронтацията, лицето със сигурност ще измени поведението си – 1. към такова, което ще затвърди вината му или 2. ще продължи да упорства в прикриването му, в 3. трета опция ще демонстрира поведение на невинно лице. В интервенция по време на полицейска проверка на терен е много трудно и изисква голям опит, качества и умения от проверяващия да прецени множеството микроразлики в поведението.

Основното правило е, че невинните лица след конфронтацията ще засилят защитите си и ще бъдат емоционално накърнени, защото са несправедливо обвинени, докато виновните ще влязат в защитен режим на себеоправдаване и изтъкване на своите положителни качества и изменяне предварителните си показания от извършваната беседа.

При лицата от криминалния контингент и тези, имащи негативни нагласи към полицията, почти сигурно ще се прояви отношение на заяждане или обратна конфронтация към полицейския орган, която е в най-добър негов интерес да се избягва, като той се придържа към поставените си цели по време на проверката. Това се дължи на факта, че тези лица, въпреки че имат криминално досие или негативен опит с полицията, към този момент на извършване на проверката са невинни и използват моментното си състояние, за да възстановят нараненото си самочувствие от ситуациите в които са били задържани и е работено с тях и са били лишени от вътрешното си чувство за стойност и контрол. Важно е проверяващият да не забравя този факт, защото при тях ще трябва да различи цялостното им защитно-нападащо поведение от ситуационните обстоятелства и да вземе решение дали те са с такова отношение като цяло спрямо органите на властта или наистина има вероятност да прикриват криминализиращи обстоятелства.

В случаите на административни нарушения полицейският служител, изградил рапорт и констатирал такива в проверявания е важно да обясни целта и обществената полза от съставянето на акта или фиша. Така на база на вече изградения рапорт, той ще подсили чувството за добронамерено отношение като обясни състрадателно на административния нарушител защо е важно да му се състави акт. Най-лесно това става когато има други свидетели, добра техника е даването на положителен пример с ненарушаващите административните разпоредби граждани с цел поучаване и извършване на законово регламентираното действие по съставяне на акт/фиш за да се повиши както вниманието и отговорността на виновния, така и да се поощри поведението на изрядните. Във всеки случай полицейският орган трябва да знае и да осмисля необходимостта от действието в чисто обществен план. Например:

- АУАН за непредставяне на документ на самоличност не се съставя за назидание, изпълняване на професионални цели по таргети на управлението или кариерното спокойствие на органа.

- АУАН за непредставяне на документ за самоличност се съставя, защото е важно да се прецени всяко проверявано лице, дали то е обявено за издирване, неговата история и деяния и да не се губи ценен ресурс на полицията по отделна идентификация на всеки „забравил го вкъщи“. В най-лошите случаи и обстоятелства, при нападение над лицето, извършване на друго престъпление в района – документът за самоличност гарантира навременност на действията и спокойствие на самото лице и възможността за оказването нему на адекватна помощ или подкрепа. В негов най-добър интерес е то да може да удостовери своята самоличност във всички ситуации, пред всички институции. Особена вина и усложнения могат да се получат, ако такъв не се носи в тъмната част на денонощието и зони където има предпоставка за извършване на престъпления и т.н... Редовното носене на документи и спазването на нормите и разпоредбите е поведение, което се заучава всеки ден и е в интерес на лицето то да свикне да отговаря на нормативните стандарти от малките неща – за да е добре и утре, когато му се наложи да се разпорежда и с големите такива в държавата.

- *„По-добре днес да си вземеш поука от тази малка случка, отколкото утре, когато ще е твърде късно, при някоя по-голяма. По-спокойно ще ти е на теб.“*

Колкото повече органът, изготвящ акта, е наясно за обществените и лични ползи на лицето от всяко нарушение и корекцията на неговото поведение, толкова по-добре той ще му ги обясни и ще си спести излишни възражения и жалби, породени от нежеланието на лицето да осъзнае вината си и да се чувства репресирано на база личното си чувство за справедливост и самооценка.

5.2 НАЛАГАНЕ НА СЛУЖЕБЕН АВТОРИТЕТ

Независимо в кой етап от интервенцията и проверката на лицето се намира налагащият закона служител, той може да срещне различни опити за възпрепятстване на проверката, ангажиране на неговото внимание с незначителни или отвличащи обстоятелства. Той е най-вече уязвим при процеса на изграждане на рапорт и доверителен контакт при водената беседа и реперсонализирането на ситуацията. Уязвимостта произхожда от възможността за злоупотреба с неговото добронамерено отношение, което да се тълкува като мекушавост, фамилиарничене с цел подкуп или друга облага.

В тези обстоятелства, дори без да се е стигнало до психологическия способ на конфронтация, полицейският служител е длъжен да наложи служебния си авторитет за да запази контрол върху ситуацията и да я води в желаната от него посока, като бъде проактивен, агресивен и ръководи психологическото бойно поле на разговора и сблъсъка на характери. От изключителна важност е служителят да помни, че докато гражданинът може да си позволи да представи личността си и собствените си качества и да персонализира разговора на лична основа, дори като наруши закона – служителят няма това право! Всяко поддаване на провокация на база личностни качества от служителя е в интерес на проверяваното лице, защото така то създава вътрешен дисонанс и наранява самооценката на служителя, което автоматично персонализира конфликтната ситуация и отнема нейните законови функции и цели. Борбата на егота, т.нар. мъжкареене е изцяло в интерес на проверяваното лице, защото то отклонява служителя от поставената му задача. Най-добрият способ за неотдаване на провокации е вътрешната нагласа на служителя, че той е правоохранителен орган изпълняващ служебни задължения който е там в качеството си на налагащ закона служител, а не на личност.

Най-ефективните способи за налагане на служебен авторитет в случаи на провокация или фамилиарно поведение, което възпрепятства проверката, са тактическите способи произхождащи от мерките за осигуряване на лична и обществена безопасност(Wood, 2016). Цели се не злоупотребяване със служебното положение, а напротив – всички изпити за възпрепятстване, провокиране и избягване на проверката представляват обективни причини полицейският служител да повиши вниманието си и да наложи по-голям тактически контрол върху ситуацията(Wyllie, 2017).

В условията на словесната беседа и респектирането такъв вариант е служителят да реперсонализира ситуацията от подпомагащ, към налагащ/репресивен орган като изиска официално обръщение към него(„*Братленце в махалата, уронването на престижа на униформата подлежи на санкции“*), разясни/повтори контекста на ситуацията(„*В момента Ви се извършва полицейска проверка*“), подчертае последствията и изискванията („*Чл. 4 от ЗМВР изисква да оказвате съдействие на органите на МВР*“, „*Неизпълнението на разпореждане и отказът от съдействие ще доведе до употреба на сила и финансови санкции*“) и използва т.нар. командирски глас и агресивно невербално поведение. Когато то е съпроводено и с адекватни на обстановката разпореждания за осигуряване на личната безопасност(например: слагане на ключа на тавана на автомобила, прокарване на ръце през волана и поставянето им на таблото, контролиране на позицията и ръцете – запазване на разстояние) това ще създаде цялостно усещане за липса на контрол върху ситуацията от проверяваното лице. При отказ, неизпълнение или продължаване на фамилиарничене, служителят трябва да настъпи още по-агресивно като спазва законовите норми и изиска изпълнението на разпорежданията за лична безопасност с готовност да употреби сила - след като многократно предупреди лицето за това! В подобна

ситуация проверяващият може само да спечели, защото отнема инициативата от възпрепятстващото поведение на лицето, като го използва за предпоставка да изпълни законовите си функции по упражняване на контрол и спазване на мерките за лична безопасност и след това се върне отново към целта на проверката. Докато, ако се поддаде на лична основа на провокацията и персонифицира интервенцията той ще изпадне в положение на злоупотреба на служебното си положение, от което със сигурност ще загуби.

От огромно значение е не конкретната информация в казаното, въпреки важността на фактите и обстоятелствата и изискванията на закона, а начинът на изказването. Под термина командирски глас се има предвид – дълбок, коремен, басов, заповядващ и респектиращ изказ. Концепцията за силата и звученето на гласа е заложена много в тематиката на източните бойни изкуства и прилежащата им култура. От чисто психологическа гледна точка следва да кажем, че за успешен цялостен ефект на език на тялото, агресивно невербално поведение и командирски глас служителят трябва да е напълно уверен в своите възможности за употреба на физическа сила, помощни средства и ако се налага и смъртоносна сила. Ефектът на страха и неувереността се усещат от хората, дори подсъзнателно и те са особено видими за опитните в конфликтни ситуации – като спортистите и представителите на криминалния контингент. Всеки опит да се симулира, без необходимата увереност, авторитетно, респектиращо или командно поведение ще доведе до още по-голямо влошаване на ситуацията за проверяващия служител, защото той ще е изгубил както добронамерения си подход, така и репресивния си такъв и на психологическото бойно поле ще изпълнява последваща функция, което ще го лиши от всякакъв вариант за успех и в реалната ситуация. Важно е силовият служител да разбере, че наличието на униформа, оръжие и помощни средства не му гарантират уважение и авторитет – те трябва да се спечелят във всяка една ситуация чрез спечелване на психологическата битка. При налагането на служебния авторитет психологическата битка се печели чрез командно присъствие, увереност и готовност за превъзхождаща агресия!

5.3 ВЪПРОС С УЛОВКА

Въпросът с уловка е психологическа техника, която цели промяна на становището и предварителните показания в проведената беседа с лицето. Целта е да се създаде изкуствена предпоставка или такава която е възможна и е реална спрямо лицето, за да се провери дали то е готово да промени дадените до момента обяснения като по този начин се локализира и идентифицира невярна информация относно неговото поведение и намерения(Senese, 2010).

Въпросът с уловка е подходяща психологическа техника в зони на отговорност с висок риск и в ситуации, когато непосредствено е извършено престъпление в района. Той може да се използва и във всички случаи, при изключителното условие за формулировката и обособяването му посредством подходящите данни и факти, за да изглежда максимално достоверен, а не като психологически блъф.

Психологическата техника на въпроса с уловка представлява задаването на въпрос по предполагаемата криминална линия на дейността на лицето, който да е подкрепен с едно или повече фактологически доказателства, инкриминиращи съответната дейност в района или времевия интервал, когато се извършва проверката. Въпросът задължително се задава след предварителните обяснения на лицето.

Примерни такива въпроси са:

- Възможно ли е вашето МПС да е било използвано за извършване на кражба в района на вилната зона (*ако няма друг специфичен район по предварителна информация, се използва този откъдето лицето е дошло и се легендира според профила на неговата предполагаема криминална дейност*) тъй като отговаря на профила и съответните белези на такова, заснето на охранителните камери/*истинно или неистинно инкриминиращо твърдение*/? Не казвам, че сте Вие, но може да сте дали автомобила на някой, който ви е излъгал.

- Знаете ли нещо за разпространението на наркотични вещества/*предполагаемата криминална дейност*/ в района, ако проверим Вас и автомобила Ви възможно ли е да открием нещо/*инкриминиращо действие водещо до събиране на доказателства*/? Не казвам, че сте Вие, но ако ни съдействате проверката ще отнеме по-малко време.

- Притежавате ли забранени вещества и предмети, включително наркотици, има информация/*истинно или неистинно инкриминиращо твърдение*/ за разпространението на такива тук? Ако ги предадете доброволно това ще е смекчаващо обстоятелство(*следят се внимателно реакциите за напрежение и колебание, споглеждане ако са повече лица*).

- Как да съм сигурен, че не сте употребявали или не притежавате забранени вещества и предмети, включително наркотици? Не казвам, че го правите, но в тази част на денонощието в този район това е редовна практика, чували ли сте или виждали нещо(*инкриминиращо твърдение спрямо лицето, възможност да се провери какво знае като му се даде възможност за прехвърляне на фокуса далече от него и проверката*).

Възможна е и употребата на уличен език с цел реперсонализиране и създаването на повече доверие и рапорт в проверяваните лица/проверяваното лице. Например:

- Пичове, по сигнал сме за наркотици в района/*инкриминиращо истинно или неистинно твърдение*/, изглеждате ми като дребни риби/*подсилване на невинността им с цел бъдещото им съдействие и доверие*/, давайте направо да видя как изхвърляте тревата/*залъгване, че ще им се размине*/, защото иначе ни чака доста дълга вечер.

- По сигнал сме - имало е простотии в зоната, помисли си хубаво за това което ми каза, защото ако колата излезе по някаква причина извън това което ми каза, те чакат доста проблеми – сигурен ли си, че си минал оттам?

Ако проверяваните запазят предварителните си твърдения или предложат да окажат пълно съдействие, сами започнат да показват елементи по колата или да отварят врати и капаци, да празнят джобове и свалят дрехи – то при тях липсва чувство на вина и те са готови да окажат съдействие на полицейските органи напълно доброволно и без разпореждане(което е една спестена отговорност от полицейския служител, тъй като извършването на обиск и проверка на МПС имат съответния административен ред, ангажиращ за служителя). При тези варианти и липса на допълнителни факти, създаващи интерес към лицата, полицейския орган следва да прекрати проверката.

Ако проверяваните лица променят предварителните си твърдения, започнат да споделят информация по предполагаемата престъпна дейност или реагират крайно затворено и агресивно, то те използват защитни механизми и целят да отклонят вниманието от себе си и да коригират поведението си в посока, която ще ги спаси от уличаване в престъпление или осветяване на минала/бъдеща тяхна криминална дейност. В случай на доброволно съдействие и предаване на инкриминараща информация – самопризнание или доброволно предаване на забранени вещества и предмети полицейският орган следва да продължи по съответния ред, спрямо нормативна уредба, като използва спечеленото доверие и деяние, за да извлече допълнителна задълбочена информация и проведе нова беседа за престъплението, която впоследствие да предаде на оперативните служители, ако самият извършващ проверката не е такъв.

6. КОНТРАМЕРКИ НА ПРОВЕРЯВАНИТЕ ЛИЦА

Познаването на различните контрамерки ще даде по-добра подготовка на проверяващите служители, като увеличи техния опит и така им даде по-добро ориентиране в ситуацията. Целта на настоящия раздел е да даде някои от най-често използваните техники от проверяваните, целящи да повлияят на проверката и да си спечелят комфорт, водещ до липса на резултатност от полицейската дейност, в случай че същите са извършители на престъпления.

Както вече споменахме в главата за налагането на служебния авторитет – важно е цялостното психологическо състояние на проверявания и неговата безкомпромисност да употреби физическа сила и помощни средства и да завърши проверката в желаната посока, казано с други думи, търси се агресивно-доброжелателният ефект. Служителят използва команден авторитет и тон, безкомпромисност на действията и навременност на реакция, но ги съчетава с уважителен изказ и нагласа на състрадание и съчувствие към ситуацията на проверявания за да спечели неговото доверие, което впоследствие, при нужда, да използва срещу самия него, посредством информацията която събере и изиска собственото му съдействие.

В следващите редове нека разгледаме някои от най-честите техники, с които проверяваните се опитват да повлияят на психологическото състояние на проверяващия силов служител и да възпрепятстват проверката.

1. Фамилиарност с проверяващия служител и персонализиране на комуникацията на лично ниво. В нея се използват улични или приятелски обръщения като – шефе, бате, началник, старши, братле, приятелю, пичага... и всякакви подобни, които целят да премахнат служебния авторитет, да създадат възможност за лично положително отношение и в зависимост от спецификата – да спечелят предразположението на проверявания или да го провокират за да злоупотреби със служебното си положение. В такива ситуации, в зависимост от обстановката, служителят може да ги използва и да ги приеме като обясни, че ще заложи на личното, гражданското отношение с цел да изгради рапорт, или ако преценява, че това е провокация, да затвърди авторитета си като използва по-строг тон, направи забележка или игнорира коментара. В първия случай проверяващият използва възможността и я реализира, за да извлече повече съдействие, информация и доверие, във втория случай я използва, за да наложи авторитета си и да ескалира ситуацията в посока да респектира проверявания и като предпоставка за използване на полицейски правомощия.

2. Обаждане на началник, колега, висшестоящ от проверяваното лице с цел прекратяване на проверката. При всички положения това е провокираща, агресивна контрамярка, която цели възпрепятстване на проверката и тя следва да се третира като такава – с превъзхождаща агресия! В такава ситуация има два варианта за действие – навременно пресичане, като се попита/обясни това дали е опит за влияние над длъжностно лице по служба и дали използващият го е наясно с предвидените мерки и последствия при такива опити от закона, също дали това е и форма и вид на заплаха спрямо служителя. Вторият вариант е да се подкани лицето да извърши обаждането с цел то да се запише и документира по съответния ред за да се образува последващо досъдебно производство по случая. При всички положения подобна контрамярка изисква избягване на всякакъв рапорт, доверителен контакт и състрадателно и добронамерено отношение. При нея следва да се използва прилагане на репресивните, упоменати в закона правомощия по контрол и респектиране на лицето.

3. Претенции за злоупотреба с основните човешки права на проверяваното лице или тяхното незнание и изопачаване. Правилата на лицата са гарантирани с редица вътрешни, национални и над национални закони и актове, инструкции, заповеди, международни договори, по които Република България е страна. Познаването им от полицейския служител е задължително, за да е ефективно тяхното противодействие. В сентенция, те винаги се заключват в уважение и позволяване на всички свободи на лицата – на неприкосновеност, на живот, на свободно придвижване, на информираност, на свобода на словото и други... освен в предвидените от закона случаи, когато те могат да бъдат нарушени. При извършване на полицейска проверка, проверяваното лице запазва своите права на информираност и свобода на словото. ЗМВР оказва изрично кога и при какви условия едно лице може да бъде задържано и срещу него да бъде употребена сила, за да е ефективна проверката и да няма нарушения на правата на лицето – то също трябва да е запознато за извършваните действия срещу него. Важният факт е, че лицето има право да знае извършваните действия срещу него! Полицейският орган не е длъжен да споделя информация, имаща отношение към престъплението и контекста на неговите въпроси спрямо проверявания, както и самата проверка, освен нейното основание! Това остава в личната преценка на полицейския служител и ако той реши да говори подробно с цел спечелване на доверието на лицето е важно да изкаже този факт на проверявания, за да разбере той, че това е част от доброжелателното отношение на служителя. В останалите случаи служителят не е длъжен да дава допълнителна информация извън контекста – какво се извършва и правното основание, на което се извършват полицейските действия спрямо лицето, и от кого те се извършват! На всякакви въпроси, извън правните норми, полицейският служител не е длъжен да отговаря. Представителите на криминалния контингент, особено жените, използват провокации, твърдящи за нарушаване на техните права с цел създаване на обществен шум(например „Вие ме сваляте“ на висок глас насред пълно с граждани място и др.) с цел

представянето им на жертва пред обществеността около тях и създаването на натиск върху проверяващия служител. В такива ситуации е важно проверяващият орган да запази самообладание и да не се отдава на провокацията, като ако прецени спомене, че това ще се реши в съда и върне лицето към отговаряне на въпросите и подчиняване на законовите разпореждания. Всяко насочване на проверката в посока спор или конфликт за съответната претенция на лицето възпрепятства проверката и спечелва психологическата битка за проверяваното лице! Важно е полицейският служител да връща комуникацията и контролира поведението на лицето с цел завършване на проверката по желания начин. Проверка, прераснала в словесен конфликт, е изгубена от служителя проверка!

4. Видеозаснемане на проверката. В Република България по информация на автора няма ясно дефинирано законодателство по въпроса, но позовавайки се на международния опит и световното право по въпроса – видеозаснемането на длъжностно лице по служба по време на извършвана от него законова дейност по посока проверка на гражданско лице на съответното законово основание е напълно законна и позволена дейност, при условие че се запази анонимността на проверяващия служител, който е там в качеството си на държавен орган. Наличието на видеоконтрол, независимо от лицето и неговото чувство за правост, така и от други лица свидетели на проверката, следва да се използва като предимство от служителя, като се спазва законовата рамка на проверката:

Процедура на проверката

1. Представяне на проверяващия служител

|

2. Основание за проверката и нейното гласно оповестяване

|

3. Съдействие на полицейските органи от лицето
(словесна беседа, даване на информация и т.н.)
(чл. 4 от ЗМВР)

|

4. Издаване на законови полицейски разпореждания от служителя

Фигура № 2. Процедура на полицейската проверка съгласно добрите юридически практики

Така представеният модел е базова правна рамка на всяка полицейска проверка и той се изпълнява, съзнателно или не, във всеки вид на проверка на полицейските органи. Представен и явен, със съответните термини от полицейския орган, той дава абсолютна правна сигурност на проверяващия служител. В такива ситуации полицейският орган е длъжен да оповести лицето, заснемащо записа, че той е там по служба и отказва неговата самоличност да бъде обект на публично оповестяване, както и че тя се ползва с особена закрила на закона и за това ще си търси правата по съответния съдебен ред. В такива ситуации оповестяването и разпорежданията задължително се изпълняват с командирски глас и командно присъствие.

Важен фактор при видеозаснемането е контекстът на действията на видеозаснемащото лице, което най-често провокира проверяващия служител с обидни, квалификационни или агресивни реплики полицейския орган, като рационализира своето поведение и оправдава с приети за верни, според неговото мнение мотиви. В такава ситуация първият и най-важен фактор на полицейския служител е да успее да саморефлектира поведението си и да оцени адекватно и правилно ситуация, като фокусира своята оценка върху мотива за видеозаснемането, а именно компрометирането на полицейския служител. В такава ситуация, дори проверяваното лице да наруши закона или вече да го е нарушило, ролята на видеозаснемането цели да възбуди вътрешното напрежение в полицейския орган и по този начин, както и чрез останалите действия на лицето – да го провокира с цел компрометиране на проверката, която при установено

закононарушение ще компрометира и самия служител. Основното преимущество на видеозаснемащия е възможността му да използва или да не използва записа, в случаи че той не доведе до желаното от проверяваното лице компрометиране на полицейския орган. Самоосъзнаването, саморефлексията за поведението на служителя и правилната оценка на видеозаснемането като поредната контрамярка, целяща създаване на напрежение в проверяващия и неговата цел на същото да провокира и компрометира, обезсилва лицето, което го използва, и връща отново психологическото предимство на страна на полицейския служител.

5. Косвена агресия и заплахи. За разлика от откритата агресия и заплахи, обидите и псувните спрямо полицейския служител, тук липсват достатъчно явни обстоятелства който биха довели до съответния правен състав на административно нарушение или престъпление. Косвената агресия и заплахи представляват всякакви опити да се намекне за негативни последствия спрямо служителя, неговото имущество или негови близки (например реплики от типа „Знам колата ти“, „Знам къде живееш“ и др.) от проверяваното лице. В такива ситуации, обичайното задаване на въпроса дали това е заплаха и отговорът че не е създава отпадане на правната необходимост. При всички положения отговорът следва да бъде налагане на авторитета и спазване на съответните правни норми. Служителят е важно да разбере, че ако персонализира ситуацията и си позволи да се поддаде на провокацията, така той ще загуби много повече, отколкото ще спечели и със сигурност ще загуби психологическото бойно поле – тъй като контролът и инициативата вече ще бъдат иззети от проверяваното лице и то ще диктува ситуацията, защото вече е довело поведението на служителя в желана от него посока, която спечелва на проверяваното лице законовото и психологическо предимство. Всяко поддаване на косвена заплаха или агресия, отнема психологическото предимство и преобръща страните в конфликта – полицаят става нарушител, тъй като на база личното му ангажиране и засягане от обидата злоупотребява с дадената му власт, а нарушителят – от провокатор, става жертва. Има достатъчно законни начини чрез които поведението на такива лица да бъде коригирано и то при най-важното условие, че всяка такава индикация и неподчинение на законови разпореждания е предпоставка за употреба на сила – където най-често служителят намира и желаната от него справедливост, но и след като изтърпи проверявания да извърши реално правно нарушение.

6. Предлагане на пари, блага, услуги – подкуп. Във всички случаи предлагането на пари е индикатор за наличието на незаконна дейност или административно нарушение, като винаги служителят е длъжен да следва предвидената в закона процедура. Важен фактор за реализацията на състава на това престъпление изисква явното предоставяне на сумата и както е утвърдено според вътрешните процедури, като например парите бъдат оставени от лицето в служебния автомобил. Основният психологически момент в тази ситуация са действията на полицейския орган, които не следва да предразполагат лицето по явен и недвусмислен начин да му предостави парична сума, като например използва подкрепящи или предразполагащи реплики – намеци за същото. Всички такива действия на полицейския орган компрометират последващото разследване на проверяваното лице и го поставят в ситуация, подпомагаща неговата последваща защита по време на извършваната последваща проверка. Психологически правилната реакция, която би оставила прозорец за реализирането на потенциален подкуп от проверяваното лице, впоследствие не трябва да създава предпоставка да бъде използвана от проверявания като защитна точка при последваща проверка и досъдебно производство. Добра практика е в привидна, моментна загуба на внимание на служителя към лицето. Това ще даде на същото двусмислие, което да не може да му послужи впоследствие като защита и ще подкрепи или отслаби неговите вътрешни намерения, в зависимост от вътрешната му мотивация да предостави паричната сума на място, което недвусмислено да докаже намерения му – като например служебния автомобил. След изпълнението на тези действия и прозореца от привидното „невнимание“ и липса на реакция от стимула при инициативата и извършването на самото предоставяне на подкуп от проверявания към полицейския служител, служителят следва моментално да премине към задържане на лицето.

В случаите на предлагането на друг вид услуги или блага, които в момента не са налични и биват бъдещи такива, е налице добра предпоставка за събиране на допълнителна информация от проверяваното лице. Така привидното съгласяване в началната фаза и последващо задаване на въпроси ще създаде илюзията за съгласие, което ще изгради рапорт с лицето и ще го предразположи и отвори да даде повече допълнителна информация, за да му се размине или бъде освободено. След извличането на максимума от информацията и при липса на реализиране на незаконна дейност по време на самата проверка или административно нарушение, съответната информация следва да бъде предадена по съответния ред на оперативните служители, отговарящи за съответната зона на отговорност, ако самия служител не е такъв.

7. Психологическа нестабилност, моментна истерия. Способът визира контрамярка, която включва агресивно – както и в т.5 поведение, но също и истерично такова, както и всички други емоционални човешки експресии, характеризиращи се със силна нестабилност, касаеща цялостна загуба на рационално поведение и отказ от съдействие на проверяващия орган. За да отговарят на тези критерии е важно, че посочените поведения се характеризират със своята естественост, те не са симулирани и не представляват своеобразен театър, целящ да заблуди проверяващия служител, да го компрометира и да привлече околното внимание чрез неистинност. За разлика от другите, преднамерени контрамерки, настоящата се характеризира със своята ситуационност, а не преднамереност, и е резултат от индивидуалните характеристики на личностите на проверяваните лица, които са свързвани с техни моментни психологически девиации или дългосрочни психологически проблеми.

Най-често в категорията на такива проверявани лица попадат диагностицираните с психологически проблеми, заболявания, увреждания лица или личностите с изразена сензитивност и чувствителност, девиантно поведение и характеристики, касаещи тяхната невъзможност да контролират поведението си. Явен, но и важен фактор е, че полицейската проверка и ролята на полицейския орган в контекста на съприкосновението им с гражданите е формиран на основата на конфликта. Конфликт, поставящ едната страна в позицията на потенциална заплаха или обект на административни санкции, а другата - в позиция на наказващ по смисъла на съставянето на акт за установяването на административно нарушение или на силов орган при употребата на физическа сила и помощни средства, огнестрелно оръжие – както вече беше споменато. В случаите, разбира се, когато няма предпоставки за това, психологическия климат на проверката и то особено в случаите, когато не се спазват определени принципи от настоящата разработка, следва вече посочения модел на „репресивен – репресиран“ и то в случаите, когато нагласите на проверявания следват същия модел или той изпитва моментни житейски/битови затруднения или стрес, покачващи вътрешното му напрежение.

Примери за личности с предпоставки за изразяването на такова поведение са психичноболните, особено тези с тревожност, посттравматично и биполярно разстройство, както и най-вече шизофрения. В категорията влизат и предразположените към хистерия мъже и жени и най-вече децата – поради липсата на изградена личност и формирани морално-социални характеристики, разграничаващи приемливото от неприемливото поведение и цялостни разбирания за функционирането на света. Особена важност следва да се отдели на заболяванията и девиациите от шизофренен тип, тъй като техните представители в определени епизоди нямат актуална перцепция за реалността и е възможно да имат увреждания, които да им пречат да осъзнават аспектите на обществения договор, закона и социалните норми, също и да изпитват страх и да имат функциониращи защитни механизми за контрол на поведението си – което ги прави изключително опасни за служителите, с реален риск да извършат убийство спрямо тях или други граждани.

Един от най-лошите сценарии за проверяващия е при липса на контрол над ситуацията в полицейската проверка и най-вече отказ от съдействие на проверявано лице със шизофрения или малолетно или непълнолетно е да използва крайния спектър на употребата на физическа сила или помощни средства, които да доведат до смърт, поради липсата на контрол и подчинение. При евентуална конфронтация предимството на лицето с шизофренно заболяване е не-

говото потенциално(в зависимост от развитието на заболяването) пълно незачитане или неразбиране на последствията от носената законова отговорност, също и от потенциалната загуба на живота и здравето му. Което само по себе си му дава психологическото предимство да отнесе физическата схватка до своя краен предал, което от своя страна ще изиска от полицейския орган да използва животозастрашаваща сила. Същият сценарий важи и за употребилите наркотични вещества и непълнолетните и малолетни лица, поради тяхната възраст – мозъчно развитие или умопомрачение от употребата на наркотични вещества.

Посочените сценарии, но в по-малка степен, важат и за лицата от женски пол, характеризиращи се с по-силна емоционалност, но без аспекта на умопомрачението при липсата на психоактивни вещества и умствени разстройства.

В такива сценарии и с оглед осуетяване на настоящата контрамярка и изпълнение на законовата цел е най-удачно използването на деескалацията. В контекста на настоящата разработка деескалацията следва да се разглежда като психологически способ на полицейския служител за медиране на конфликта/ситуацията в посока неутрализиране на стимула на възбудата /фрустрацията/агресията и разрешаване на казуса чрез градивен конформизъм, изключващ употребата на физическа сила, помощни средства, огнестрелно оръжие или други силови полицейски правомощия, но постигащ тактическата и законна цел на проверяващия служител.

Деескалацията следва да се използва след представянето на достъпна и възможна алтернатива на проверяваното лице, например максимално бързо приключване на проверката, ако неговото притеснение се поражда от ограничени срокове, след изпълнението на специфични действия от същото.

Друга опция за деескалация е отделянето или неутрализирането на пораждащия стрес стимул и то в ситуациите при работа с личности, страдащи от психични заболявания, девиации или обремененост, хистерия. Като например употребата на служебно куче, което фрустрира проверявания със своето поведение или присъствие. Разбира се, в контекста на наличието на данни за наркотични вещества или взривни такива, следва да се осигури психологическия комфорт – при наличието на времеви ресурс за проверка на вещите, дрехите и багажа на проверявания в отделно пространство и ред, отделящ него по възможност чрез физическа и визуална преграда от служебното куче.

Деескалацията може да се използва чрез техниката за привидна емпатия и минимализиране на последствията от действията на проверяващия, като например установени потенциални нарушения на закона или административните разпоредби бъдат представени като незначително и лесни за преодоляване, чрез даване на удобна алтернатива. Тази психологическа техника може да се използва и при законното разпореждането за изпълнение на определени действия от проверяваното лице, които също бъдат представени като рутинни (дори да не са такива) и/или има данни за престъпление. Други примери са да бъдат представени като минимални и лесни, дори и да изискват ресурс от време и усилия, като например проверка с уред за наркотични вещества и/или с уред за алкохол. Като целта е, потушаване на фрустрацията и защитните механизми на проверяваното лице и най-вече избягване на употребата на физическа сила, помощни средства, огнестрелно оръжие в горепосочените сценарии, които има вероятност да изискат от полицейския орган повече усилия и ще създадат повече опасност за него и проверяваното лице.

В този смисъл психологическата техника за деескалация е подходяща в случаите, когато употребата на физическа сила, помощни средства и огнестрелно оръжие е нежелана опция, като например при работата с малолетни и непълнолетни, жени, хора с физически увреждания или психичноболни и би нанесла повече вреди, отколкото ползи. Разбира се, в случаите, когато деескалацията не помага за извършването на полицейската проверка и не е ефективна за склоняване на лицето към съдействие, полицейския орган следва да започне отново своя НОРД (наблюдение – оценка – решение – действие) процес и да постави за изпълнение опцията за употреба на физическа сила, помощни средства и/или огнестрелно оръжие.

8. Заплаха с подаване на жалба/сигнал срещу служителя, търсене на правна отговорност за действията му. В съвременното общество с развитието на демократично либералните ценности посочената контрамярка, заедно с видеозаснемането добиват все по-широка популярност и актуалност. Видимо и от настоящата разработка, полицейската работа е изключително сложна симбиоза между множество науки като психологията, правото, специалната тактика, бойно-приложните спортове и стрелбата. Правото само по себе си включва множество закони и подзаконови нормативни актове, общински и местни наредби и специфични разпореждания и инструкции, регулиращи както обществото, така и органите на полицията. От своя страна съдебните решения и приетите механизми за специфични казуси, налагат отделни практики за решаването на нерешени и не достатъчно изчерпателно дефинирани от закона казуси. Факти и обстоятелства, неясни за повечето граждани и особено тези, които са далеч от юридическите професии. Именно за това е важно, полицейския орган да разбере, че неразрешаването на определен казус и заплахата с подаване на сигнал срещу служителя за извършваните от него действия, не е продиктувано от желание за актуализация на знанията, емпатия и запазване на човешките права, а е поредната контрамярка, целяща да възбуди вътрешното напрежение на полицейския служител и да компрометира действията му, като възпрепятства проверката.

Логично е да се предположи, че в определени ситуации, специфичното разясняване на ситуацията от правна гледна точка би подпомогнало гражданина, за да съдейства, но това важни по-скоро в ситуациите, в които същият е в неведение, поради вече неизяснен контекст на действията от служителя и то със забележката, че действията имат само известителен характер, без да налагат разясняване на целите на проверката – цели, които не следва да се компрометират, поради разконспириране на полицейския замисъл. В такива ситуации, освен нуждата от законово известяване е удачен вариант и реалната цел да бъде замаскирана и камуфлажирана под рутинно действие(например, когато се извършва конкретна проверка срещу лице обект на интерес по линия наркотици, проверката да бъде замаскирана под наличието на специализирана полицейска операция с цел избягване на повдигане на подозрение от лицето при непостигане на целите и залавяне на обекта в извършено престъпление).

В останалите случаи пред полицейския орган остават вече многократно посочваните два варианта, да де ескалира или да ескалира ситуацията. Независимо от избрания ход на действия, провокацията, предизвикването на контрамярката, че гражданинът ще подаде сигнал срещу полицейския орган, въпреки неговата законова основа на поведение и действия, не трябва да постига своята цел да дестабилизира служителя и да повлияе на неговата увереност и устременост в извършваните действия.

Всяко поддаване на тази контрамярка и изразяване на видима неувереност или несигурност в поведението и действията на полицейския орган, ще подсилят противодействието на проверяваните и ще постигнат тяхната цел, давайки им увереност, че служителят извършва незаконна дейност или самият той не е уверен и не е наясно какво точно извършва. Което ще послужи като положително подкрепление на тяхното поведение и ще засили техния поведенчески устрем и усещане за вътрешна правота и сигурност. Разбира се, от своя страна, това ще инициира други действия и контрамерки и ще засили тяхното присъствие и доминиране, като в този смисъл отнеме психологическото предимство на проверяващия.

Единственият успешен изход и противодействия на настоящата контрамярка, ако разяснението на действията по самата проверка и молбата за съдействие не помогнат е неглижирането и/или последваща психологическа агресия. Под неглижиране се има предвид емоционално необагрено и не заредено с психологическа енергия потвърждение на намеренията на проверяваното лице за подаване на сигнал срещу служителя. Именно то ще изрази абсолютна увереност в действията на служителя и неговата правота и по този начин ще преодолее провокацията и ще постави под съмнение вътрешните нагласи на проверяваното лице, използващо тази контрамярка. Елементарното потвърждение от типа на – „Няма проблем, щом желаете, подайте жалба/сигнал...“, последвано от разпореждане – „...а сега, отворете багажника!“ е достатъчно. Всички други действия от типа на подробно разясняване, например на какъв ефект

няма да има подобна жалба или как действията са установени като вътрешна практика, подкрепена от закона и/или полицейския орган е с отлична репутация, образование, кариера, ще изразят неувереност и желание за външна валидация и опит за своеобразно убеждаване чрез валидиране на вътрешната неувереност, чрез външна подкрепа и то точно от проверяваното лице – нещо което ще породи точно обратния ефект, като постави под съмнение биографията и уменията на полицейския служител и практиките на полицейската работа.

По преценка, в зависимост от реакцията след неглижиране на тази контрамярка, за да затвърди своята увереност в действията си и безкомпромисност в поведението си, служителят може настъпателно да зададе въпроси, касаещи и тълкуващи подаването на жалба/сигнал срещу него, като опит за компрометиране и опит за възпрепятстване. Всеки може да подаде сигнал, без предварително да оповестява за това служителя. Примерни реплики са: – „Заплашвате ли ме? ; Това, опит за въздействие върху проверката/мен ли е? ; Какво криете, с тези заплахи?„ и други, последвани, например, от реплики за носене на наказателна отговорност и задържане при продължаващо възпрепятстване на проверката и неизпълнение на полицейските разпореждания. Всеки гражданин е длъжен да изпълни законно издадени разпореждания и има право да обжалва всеки елемент от действията на държавния орган, но докато се подчинява и съдейства.

Разбира се, за да звучат всички подкрепящи законността и действията на служителя реплики правдоподобно, както и психологически агресивно, в случаите, когато той отвръща и ескалира с последващите реплики служителя, освен личностни качества като увереност, самообладание и смелост, трябва да е уверен и в законността на своите действия. Процесът по симулиране или изкуствено поведение със сигурност ще бъде усетен подсъзнателно от всеки нормално функциониращ човек, дори и без той да притежава необходимите интелектуални знания и психологически качества, за да го осъзнае и рефлектира съзнателно. Затова най-добрата основа за противодействие на тази мярка е в комбинацията от личностна увереност и смелост и високо ниво на професионални умения и компетентност и то в условията на действителността, в която полицейският служител носи лична отговорност за действията си при защитата на държавния и обществен интерес.

В заключение, независимо от използваната контрамярка срещу служителя, гъвкавият подход на хитрост-агресивност е най-ефективният за адекватното противодействие. Когато условията позволяват, привидното приемане с цел извличане на съдействие ще обърне контрамярката срещу проверявания, когато условията изискват – психологическата агресия и работата съгласно нормативната уредба и правни норми ще наложат страх и уважение пред проверявания. При всички ситуации и обстоятелства законът е на страната на полицейския служител, когато той действа съгласно него и всяко негово нарушаване независимо от контрамярката е победа на проверяваното лице. Най-лесно възприеманата и най-ефективна нагласа на полицейския служител, която ще му гарантира максимална сигурност и професионална ефективност е тази, че няма място на което психологическата битка между двете страни да е поясно дефинирана и разграничена на добро и зло както при полицейската проверка. Елементарен постулат за индивидуално адресиране на темата чрез принципна основа би звучал така: „Всичко, което е в разрез със закона, е зло и всичко, което се основава на спазването на закона, е добро“. Полицейския орган не е съдебен орган, той не наказва и не издава присъди, той налага закона. Всяко подаване на провокация или контрамярка може да коства кариерата и семейния доход на служителя и най-малкото да възпрепятства проверката. Правилното и ефективно справяне с провокациите и контрамерките от проверяваните е когато полицейският служител излезе от ситуацията с максимална сигурност за неговото професионално и лично бъдеще, без да е нарушил нищо от позицията на правото и законността и е с максимална резултатност от извършената проверка в качеството му на силов служител. Независимо от използваната контрамярка, при всички от тях полицейският орган трябва да запазва командното си присъствие, командирския глас и контрола върху ситуацията, упражнявайки контрол първо и най-вече върху себе си и собственото си поведение!

7. ПРОВЕРКА НА ЕГО-ТО. САМОРЕФЛЕКСИЯ

В психологията, под термина за Его, стои дефиницията за компонент в теорията на З. Фройд за личността, представляващ Азът, виждан от другите, а терминът за саморефлексия е взаимно заменяем с думата интроспекция (Stoychev, 2016), дефинираща процеса на лично наблюдаване на собствените мисли, чувства и поведение. Основата в първата дефиниция е елементът за проявата на личността и нейното поведение спрямо другите, а във втората е елементът за осъзнаването на личността – за собствените си прояви и поведение, спрямо себе си и другите. Контекстът на човешкото поведение и отношения неминуемо следва посочения модел, превърнат и в постулат на криминалната психология от специалния агент на ФБР и поведенчески психолог Джон Дъглас, гласящ „Поведението отразява личността“ (Douglas & Olshaker, 1998).

В този смисъл поведението на проверяваното лице и на проверяващия служител отразяват тяхната личност. Няма данни през колко полицейски проверки преминава средностатистическия гражданин на страните от т.нар. развит свят – Европа и Северна Америка, но със сигурност те са стотици пъти по-малко от проверките, които извършва дори най-лошият полицейски служител през своята кариера. Това прави възможния процент за грешка и нарушаване на закона и основните човешки права в пъти по-голям за проверяващия. Нарушаване, което в зависимост от допуснатата грешка, може да коства и длъжността и работното място на полицейския служител и то особено в случаите на употреба на физическа сила и помощни средства.

Разбира се, щом принципите на психологическата подготовка, юридическата основа и методите на специалната тактика бъдат усвоени и заучени правилно, процентът на вероятната грешка спада, а всяка проверка е опит, който подсилва когнитивните механизми на полицейския служител и разширява и затвърждава неговите качества и умения. Именно тук е и идеята за проверката на Егото и саморефлексията.

Единственият ефективен модел за дългосрочно самоусъвършенстване, отчитане на плюсовете и минусите от проверката, успехите и неуспехите, приложените контрамерки и ефективното им противодействие е индивидуалният и системен самоанализ и подобрение. Всяка проверка е индивидуална и всяка ситуация е строго специфична, както и индивидуалните и професионални качества на служителя са характерни за неговата личност, което важи, разбира се, и за проверяваното лице. Няма две еднакви ситуации, но има множество еднакво допуснати грешки и/или изпуснати ползи. Правилното усвояване на една от множеството психологически техники е приложимо в различни ситуации, именно защото основата на човешкото поведение е идентична, но не и формите на неговите прояви.

Полицейският служител следва да саморефлектира, интроспектира себе си, както по време на проверката, за да запази самообладание и самоконтрол и да не се поддава на провокации и контрамерки, така също и след края на проверката, за да отчете положително и ефективно изпълнените от него действия и да фиксира и допуснатите от него грешки или местата, където действията му следва да могат да бъдат подобрени. Да осъзнае и анализира пропуснатите ползи, за да може да извлече необходимите изводи и да направи съответните корекции на поведението си и използваните от него прийоми, за да бъде по-ефективен в следващата си проверка. Именно тук няма място Егото, полицейският служител трябва да осъзнае и формира нагласите си за дългосрочната игра на правораздаването. Всяка изпусната възможност и/или нереализирана ползва е опит, които той може да оползотвори при следващата такава, когато и да възникне тя. Най-важният и положителен фактор е самоинициативата и проактивността, с която служителят има възможност да си създаде условия във всеки един момент, извършвайки поредната проверка и научавайки, прилагайки, утвърждавайки направените от самия себе си изводи.

Фокусирайки се върху моментния неуспех, при ефективно на него противодействие, полицейския служител губи дългосрочната игра и ако за нарушителя, това е едно ефективно противодействие, в което е успял да се измъкне, укривайки наркотичните вещества или пре-

мълчавайки истината, то за полицейския орган това е една от множеството проверки за седмицата, от които той има възможност да установи наркотични вещества. За да е ефективен настоящия процес и да даде дългосрочен резултат, той трябва да следва непрекъснатия цикъл на:

Цикъл на полицейската проверка: Действие → Рефлексия → Подобрение

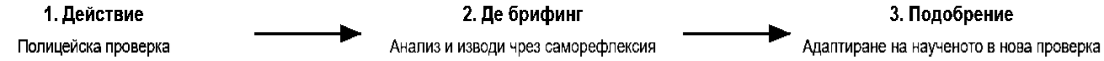

Фигура № 3. Адаптационен цикъл за подобряване на служебните умения

Представеният модел не е нов и той е приложим за всяка човешка дейност, важното в контекста на настоящия пример е, че в случая той се изпълнява на индивидуално, личностно ниво, а не на организационно – оперативно/ръководно/мениджърско. Всеки служител е длъжен да изиска от себе си, ако желае да подобри професионалните си качества и умения и така да гарантира високото си ниво на подготовка, което ще му донесе професионална ефективност и запазване на живота и здравето му. За да е успешен този процес, в него няма място Егото, в смисъла на популярната култура (Cacioppo & Freber, 2015).

На улицата – зоната за отговорност, няма перфектни служители, няма място и за прекалено високо самочувствие, изкуствена увереност или очакване на съжаление от криминалния контингент и нарушаващите закона граждани, няма място и за лични отношения, отмъщение, саморазправа или доказване на правота. Всяка едно от изброените, когато не бъде саморефлектирано от служителя поведение, в което той се впусне, би му донесло много повече загуби отколкото ползи и то не само за успешната реализация на полицейската проверка, а и за професионалното му развитие. Колкото и да е неприятно и трудно за психиката на индивидуалния служител и то в случаите на насилствени престъпления или на лица, показващи явно неуважение, агресивно/нагло поведение – проверяващият служител не следва да наказва или да налага справедливост, неговата функция е единствено по установяване на обективната обстановка – истината, и констатиране на установените нарушения. Независимо колко ефективна мисли, че е ролята на прокуратурата и съдебната власт, полицейският служител следва да не изземва нейните функции, изпълнявайки задълженията си на улицата – зоната на отговорност, съгласно вменените му качества и задължения.

8. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Психологическото бойно поле е първото и най-важно, което трябва да се спечели преди законът да бъде наложен ефективно и административните нарушители и криминалния контингент бъдат възпрени и задържани. Докато в специалната тактика основния фокус е върху подготовката, готовността и адаптивно-когнитивните процеси във високо-рисковата ситуация, то при полицейската проверка – беседата, преценката, активното взаимодействие с проверяваното лице разгръщат в по-голяма степен възможностите за показване и използване на различни психологически прийоми за надмощие и печелене на предимство върху личността на нарушителя.

Всяка една полицейска проверка е строго индивидуално взаимодействие в специфични, характерни по време, място, обект, субект и цели, интервенция между налагащия закона служител и членовете на обществото. Независимо от обстоятелствата и отношението на проверяваното лице, полицейският орган не трябва да забравя целта на проверката и да използва поведението на лицето, неговите силни и слаби страни, за да успее да извлече максимален обем

от обективна информация за него и неговата дейност в момента, преди и след извършваната проверка.

Изграждането на рапорт, доверието и доброволното съдействие от лицето са най-добрият избор за полицейския служител, тъй като те спомагат максимално за изпълнението на служебните му задачи. Респектирането, налагането на авторитет и поддържането на позиция на силата в интервенцията, проверката и комуникацията са абсолютно задължителни при единственото условие на спазване на законовите и правни рамки спрямо проверяваното лице!

Нагласата на състрадание, подпомагане и разбиране, проявявана от подпомагащия полицейски служител не трябва да бъде тълкувана като позиция на слабост. Репресирането и агресията, следващи законовите рамки, следва да се прилагат след явен отказ от съдействие и опити за възпрепятстване на проверката.

Полицейската проверка е потенциално високорискова ситуация, но по своята същност в първоначалния си етап тя е ситуация на неизвестност която има потенциала да прерасне в животозастрашаваща или в успешна, безкръвна реализация на административно нарушение и/или престъпление. Всичко това зависи от проактивността на полицейския служител, неговата психологическа твърдост и подготовка и начина, по който той ще зададе рамката на отношенията с проверяваното лице и тяхната регулация. Доброто отношение и състраданието печелят доброволно съдействие, агресивното отношение и готовността за употреба на сила печелят подчинение и съдействие – и двете са инструмент в психологическата война между правонарушителите и правоприлагащите сили.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Daglas, Dzh., & Olsheykar, M. (1998). Lovets na mozatsi. Lik. [Дъглас, Дж., & Олшейкър, М. (1998). Ловец на мозъци. Лик].
2. Horne, P. (2013). Creating order out of chaos. *The Combat Profiling Journal*. Достъпено от: https://www.cp-journal.com/p/creating-order-out-of-chaos (достъпено 5 Октомври 2025).
3. Inbau, F., Riyd, D., Bakli, D., & Dzheyn, B. (2008). Politseyski razpiti i priznaniya: Tehnikata Riyd. [Инбау, Ф., Рийд, Д., Бъкли, Д., & Джейн, Б. (2008). Полицейски разпити и признания. Техниката Рийд.] ISBN 978-954-638-155-2
4. Kachopo, D., & Frebar, L. (2015). Otkrivane na psihologiyata. Iztok – Zapad. [Качопо, Д., & Фребър, Л. (2015). Откриване на психологията. Изток – Запад.] ISBN 978-619-152-624-6
5. Karastoyanov, G. (2012). Psihologiya na prednamerenoto vliyanie. [Карастоянов, Г. (2012). Психология на преднамереното влияние.] ISBN 978-619-152-092-3
6. Ministerstvo na vatreshnite raboti na Republika Balgariya. (n.d.). Zakon za Ministerstvoto na vnatreshnite raboti (ZMVR). Достъпено от: https://lex.bg/laws/ldoc/2136243824 (достъпено 5 Октомври 2025). [Министерство на вътрешните работи на Република България. Закон за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР).]
7. PoliceOne. (2016). 4 simple questions cops should ask to identify a shady subject. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/uniform-stories/articles/4-simple-questions-cops-should-ask-to-identify-a-shady-subject-fSi0eYR80D3sX2tH/ (достъпено 5 Октомври 2025).
8. Remsberg, C. (2014). How this one interview technique can beat lying suspects. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/police-products/investigation/articles/how-this-one-interview-technique-can-beat-lying-suspects-OGV8lyqVnIYaYSZ5/ (достъпено 5 Октомври 2025).
9. Senese, L. C. (2010). The street cop baiting question. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/investigations/articles/the-street-cop-baiting-question-HhYhiYO5DgSc6e2j/ (достъпено 5 Октомври 2025).
10. Stanchev, I. (2004). Takticheski deystviya pri visokoriskovi situatsii. Voenno izdatelstvo. [Станчев, И. (2004). Тактически действия при високорискови ситуации. Военно издателство.] ISBN 954-509-264-5

11.Stoychev, N. (2016). Nasilieto: Psihologicheski analiz ot mestoprestaplenieto. [Стойчев, Н. (2016). Насилието: Психологически анализ от местопрестъплението.] ISBN978-954-398-461-9

12.Todorov, V. (2016). Ubezhdavane i okazvane na vliyanie. [Тодоров, В. (2016). Убеждаване и оказване на влияние.]

13.Wolfe, D. (2017). The one simple question that can improve traffic stops. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/police-products/traffic-enforcement/articles/the-one-simple-question-that-can-improve-traffic-stops-qqnHjyqg002DnwJo/ (достъпено 5 Октомври 2025).

14.Wood, M. (2016). 6 tips for safe and successful traffic stops. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/officer-safety/articles/6-tips-for-safe-and-successful-traffic-stops-2VkICN81mT07qWAH/ (достъпено 5 Октомври 2025).

15.Wyllie, D. (2017). How strong command presence can quickly resolve dynamic incidents. *PoliceOne*. Достъпено от: https://www.police1.com/officer-safety/articles/how-strong-command-presence-can-quickly-resolve-dynamic-incidents-y45JZABV4jGf6pzA/ (достъпено 5 Октомври 2025).